



ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ
УНИВЕРСИТЕТИ

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА
ТАБИЙ ФАҒОНЛАР: ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТ, ЎҚИТИШ ВА
МАЛАКА ОШИРИШ
МУАММОЛАРИ**

МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ
МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ

Фарғона 2018

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ГЕОГРАФИЯ КАФЕДРАСИ**

**ФАРҒОНАДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ
КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ
МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ МИНТАҚАВИЙ МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЭКОЛОГИК ҲАРАКАТИ
ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ БЎЛИМИ**

**«ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ТАБИИЙ ФАҒЛАР: ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТ, ЎҚИТИШ ВА МАЛАКА ОШИРИШ
МУАММОЛАРИ» МАВЗУСИДАГИ**

**РЕСПУБЛИКА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯСИ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

ФАРҒОНА-2018

Усиш 120%), 2014 йилда 40259 (121%), 2015 йил 42197 (104%), 2016 йилда 49986 (118 %), 2017 йил 58292 (116 %) нафардан ошган.

Вилоятда 2012-2017 йилларда ўртача 116% га кўрсаткичлар ўсган. Йиллар давомида туристлар сони ўсиб 630692 нафарга вилоятга келувчи лар купайган. (1 – расм). Юқорида йиллар давомида умумий ҳисобда ўсиш бўлиши билан бирга салбий ҳолатлар ҳам бор. 2013 йилга нисбатан 2014 йил хорижий давлатлардан туристлар келиши бироз камайди, 2015 йилда ижобий ҳолати яна тиклаган.

“O‘zbekturizm” milliy kompaniyasi sayohat qilish turiga qarab quyidagi turistik yo‘nalishlarni ishlab chiqqan: klassik, ekologik, ekstremal, diniy, arxeologik va boshqa yo‘nalishlari bor. Surxondaryo viloyatida ushbu yo‘nalishlar qatorida arxeologik turizm turi bilan o‘ziga xos ajralib turadi. Surxondaryo viloyatida arxeologik turizm balki ekologik turizmni yo‘nalishlarini rivojlantirish zarurati bor. Viloyatda turizmni rivojlantirishda quyidagi chora tadbirlarni amalga oshirish lozim.

Xulosa. Viloyatda yillar sayin turistlar soni oshib bormoqda, bu sohadan oqilona foydalanish kerak. Bu borada quyidagilarni taklif qilish mumkin: Tarixiy-madaniy meros ob'ektlarini qayta tiklash; Tabiat manzaralariga boy Boysun tumanidagi Omonxona, Sariosiyo tumanidagi Sangardak shaharsharasi, Sherobod tumanidagi Ho‘jayikon, Zarautsoy yo‘nalishlari bo‘ylab ekoturizm mashrurlar ishlab chiqish; Tashqi turizmni rivojlantirish uchun zamonaviy infratuzilma obyektlarini ko‘paytirish.

JIZZAX VILOYATIDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Usmanov M., Siddiqov E.T., Mamirova M.O.*

O‘zbekiston Markaziy Osiyoning o‘rtasida, ekoturizmning rivojlanishi uchun qulay bo‘lgan transport arealida joylashgan bo‘lib, turli xildagi transport hamda kommunikasiya aloqa yo‘llari bilan bog‘langandir. Mamlakatimizda nafaqat dunyoga mashhur va xorijiy sayohatchilarni jalb qiluvchi qadimiy shaharlar, tarixiy yodgorliklar, balki shu bilan birga, ekoturizm bilan bog‘liq bo‘lgan betakror go‘zal tabiat, landshaftlar (sahro, cho‘l-adirlar, tog‘lar, past-tekisliklar), xilma-xil noyob o‘simlik va hayvonot dunyosi, arxeologik topilmalar, paleontologik qoldiqlar, kam uchraydigan geologik yotqiziqilar, tabiiy yodgorliklar mavjud.

Go‘zal geografik va tabiiy sharoitlar Respublikamiz hududida ekologik turizmni rivojlantirish uchun g‘oyat qulaydir. Bu borada mamlakatning tog‘ hududlarida joylashgan, zamonaviy jihozlangan sayyohlik majmualarida qishki va noyob sayyohlik dasturlari tashkil etilgan. Sayyohlikning yangi yo‘nalishi - yirik qo‘riqxonalar va bog‘lar hududida tashkil etilgan tabiatshunoslik turizmi rivojlanmoqda. Hozirgi kunda ma‘lumotga ko‘ra dunyo bo‘yicha jami sayohatga chiqqanlarning 12 foizi ekoturizmga ya‘ni, «yashil» sayohatga chiqib, undan tushgan daromad 30 mlrd. AQSH dollarini, ya‘ni uning xalqaro turizmning daromad hissasi 10 foizni tashkil etadi. Sayohatning bu turi asosan AQSH, Kanada, Avstraliya, Nepal, Ekvador, Braziliya, Fillipin, Keniya, JAR kabi davlatlarida tez rivojlanmoqda (Aleksandrova, 2002). Ekologik turizmning o‘z ishini shundan ham ko‘rish mumkinki, asosiy xalqaro turistik mashrurlar go‘zal ekzotik tabiati va betakror turistik resurslari mavjud bo‘lgan Avstraliya, Yangi Zelandiya, Janubiy Amerika, Afrika davlatlariga, Gavayya orallariga to‘g‘ri kelmoqda. Ba‘zi ma‘lumotlarga ko‘ra, xalqaro turizm bozorida ekoturizmning hissasi hozirgi vaqtda 1/5 ga yetdi.

Respublikamiz tarixiy, arxeologik, arxitektura, san‘at va boshqa turistik imkoniyatlarga nihoyatda boy. Bundan tashqari, O‘zbekistonning betakror tabiati, tog‘ va daryolari, cho‘l va vohalari, ko‘l va landshafti zonalar asosiy rekreatsiya resurslaridir. Ularni ekoturizm nuqtai nazaridan o‘rganish katta ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda ekoturizm sohasida o‘z yechimini kutayotgan qator muammolar mavjud bo‘lib, ularni bosqichma-bosqich hal etish kelajakda ushbu sohani makroiqtisodiyotning asosiy qismiga aylantirishga xizmat qiladi. Chunonchi, yurtimizda

*Usmanov M. Jizzax davlat pedagogika instituti geografiya o‘qitish metodikasi kafedrasida o‘qituvchisi; Siddiqov E.T. Jizzax davlat pedagogika instituti geografiya o‘qitish metodikasi yo‘nalishi talabasi; Mamirova M.O. Jizzax davlat pedagogika instituti geografiya o‘qitish metodikasi yo‘nalishi talabasi.

ekologik turizmni rivojlantirish imkoniyatlari nihoyatda yo'qori bo'lib, undan samarali foydalanish uchun maxsus geografik tadqiqotlar mintaqalar bo'yicha olib borishni taqozo etadi.

Ko'p asrlik tarixga ega bo'lgan Jizzax voxasi o'z tabiatining rang-barangligi bilan har qanday odamni o'ziga maftun etadi. Bu zaminda O'zbekistonning betakror tabiati ajib bir tarzda mujassam topgan, desak also xatobo'lmaydi. Jizzax viloyati O'zbekistonning markaziy mintaqasida joylashgan. Uzunligi g'arbdan sharqqa 180 km, janubdan shimolga 175 km.ni tashkil qiladi. Chegarasining umumiy uzunligi 850 km.dan ortiq. Binobarin, respublikamizda viloyat tabiiy sharoiti, yer usti tuzilishi ham turizmida katta mazmun kasb etadi.

Jizzax viloyati ikki daryo, Zarafshon va Sirdaryo oralig'ida joylashagan Viloyat xududini janub va janubiy - sharqdan Turkiston tog' tizmalari tarmoqlari (Molguzar tizmasi), G'arbdan Nurota tizmasining sharqiy qismi egallagan. Viloyat shimol va shimoliy-sharqda Qozog'iston Respublikasining Janubiy Qozog'iston viloyati, Janub va janubiy-sharqdan Tojikiston Respublikasining Sug'd viloyati, janubiy-g'arbdan Samarqand, Shimoliy-g'arbdan Navoiy va sharqda Sirdaryo viloyatlari bilan chegaradoshdir. Viloyat rel'efi xilma-xil bo'lib, tekisliklar, adirlar, tog' yonbag'ri va tog'larning o'zaro mujassamlashganligini ko'rish mumkin. Nurota, Molguzar va Turkiston tog' tizmalari o'ziga xos iqlim va tabiat manzaralarini vujudga keltiradi.

Viloyatning gidrologik ob'ektlari, chunonchi, tog' etaklari va tog' oralig'i soylarida tabiiy ravishda hosil bo'lgan tabiat manzaralari, ya'ni tog' shakllari, chuqurliklar, g'orlar va hokazolar mintaqa turizmi imkoniyatlarini yanada oshiradi. Shuningdek, mavjud shifobaxsh va tibbiyot hamda boshqa sohalarida keng foydalaniladigan buloq, chashma suvlari va balchiqlar aholi sog'lig'ini tiklash, sog'lomlashtirish va dam olish uchun qulay sharoit yaratadi, rekreatsiya va turizmning ahamiyatini kengaytiradi. Bunday maskanlar G'allaorol, Forish, Mirzacho'l va boshqa tumanlarning tog' va tog'oldi hududlarida mavjud bo'lib, ulardan turizm maqsadida foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Hudud rang-barang tabiiy manzaralari, noyob va ekzotik rel'efi, o'ziga xos mo'tadil iqlimi bilan ajralib turadi. Tog' yonbag'irlarida bir-biridan go'zal tabiat go'shalar. archazorlar, bodomzorlar, yong'oqzorlar, shifobaxsh o'tloqlar, soyliklar, zitol suvlar, hatto musaffo havo qatlamining o'zi bir olam. Shuningdek, Baxmal tumanidagi tog' yonbag'irlaridagi tabiiy ajoyibotlar, salqin va toza havoli moyliklar, o'rmonzorlar bahor, yoz va kuz mavsumlarida dam oluvchilar uchun sevimli maskanga aylangan. Bunday tabiat manzaralari esa o'z navbatida viloyatda ekoturizmni rivojlantirishga ancha qulayliklar tug'diradi. Viloyatda tabiat tomonidan yaratilgan noyob yodgorliklar, jumladan, karst g'orlari, rekreatsiya maskanlari, shifobaxsh buloqlar, balchiqlar, manzarali landshaft, qo'riqxonona, to'qay va undagi o'simliklar, hayvonot olami, nurash natijasida hosil bo'lgan shakllar va xokazolar mavjud. Jizzax viloyatining tabiiy sharoiti, rel'efi, iqlimi va suvlari hamda o'ziga xos landshaft ko'rinishlari geologik davrlar davomida shakllangan va ulami turistik ob'ekt sifatida o'rganish ahamiyatlidir.

Jizzax viloyatida ekoturizmni rivojlantirish uchun Baxmal, Zomin, Forish, Aydar - Amasoy ko'llar, Zomin tog'-o'rmon qo'riqxonasi kabi qulay maskanlar bo'lib, bu yerlarda ekoturizmni tashkil etish imkoniyatlari mavjuddir. Bu joylarda o'ziga xos turistik infratuzilmani yaratish nafaqat mahalliy, balki chet ellik sayyohlarni ham qiziqtirishi shubhasizdir. Bizningcha, miintaqada ekoturizmni rivojlantirish uchun avvalo quyidagilarga ahamiyat berish lozim:

-Ekoturizmni rivojlantirish uchun geoeologik tadqiqotlarni turizm nuqtai nazardan olib borish;

-Kadrlar malakasini ekoturistik nuqtai nazardan xorijiy davlatlarda oshirish;

-Xorijiy davlatlarda faoliyat ko'rsatadigan kichik sayyohlik firmalar ish faoliyatini o'rganish;

-Yangi texnologiyalardan (internet) keng foydalanish;

-Hududlar salohiyatini ilmiy asosda geografik ekspeditsiyalar asosida tadqiq etish;

-Turistik jozibadorlikni (atraktivnost) oshirish va reklamaga jiddiy e'tibor qaratish;

-Eng go'zal shahar, eng jozibador hudud, eng go'zal tabiiy landshaft kabi aktisyalarni tashkil etish va h.k.

Xulosa o'rniida ta'kidlash joizki, respublikamiz va uning mintaqalarida ekoturizmni hududiy tashkil etish va rivojlantirish kelajakda turizm sohasini yuksaltirishda katta ahamiyatga egadir.

82. Халилов Х.Б., Халилова С. ГЕОГРАФИЯНИ ҲҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ.....	155
83. Парнисва Г.М., Солиев М.Н. ЭКОЛОГИЯ ВА ЭНЕРГИЯ ТЕЖАМКОРЛИК ТУШУНЧАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЭЛЕКТРОН ДАРСЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ.....	157
IV-ШҮБА. ИҲКИ ВА ХАЛҚАРО ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНИШИДА ГЕОГРАФИК ОМИЛНИНГ РОЛИ	
84. Махмудов М., Махкамов Э., Қодирова Х. АГРОТУРИЗМ – ХУДУДЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРУВЧИ ОМИЛ СИФАТИДА.....	159
85. Султашова О.Г., Арызбаева Г.П. ЖАНУБИЙ ОРОЛ БУЙИ ШАРОИТИДА ЭКОТУРИЗМ РИВОЖЛАНИШИДА ТАШКИ МУҲИТ ОМИЛЛАРИ.....	160
86. Махмудов М., Махкамов Э., Ҳусанова С. ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ ТАБИАТИНИНГ ҲЗИГА ХОС ЭКОТУРИСТИК ИМКОНИАТЛАРИ.....	161
87. Аллаёров Р.Х., Хидиров М.Ш., Бурйбеков М.Ф. ТАИГИЛАР ЭКОТУРИСТИК ОБЪЕКТ ВА РЕСУРС СИФАТИДА.....	162
88. Тўраев Қ., Нормаматов Ж. СУРҲОНДАРЕ ВИЛОЯТИНИНГ ТУРИЗМИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	165
89. Usmanov M., Siddiqov E.T., Mamirova M.O'. IZZAX VILOYATIDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	166
90. Тўраев Қ.Т., Турдиева Г.Ж. СУРҲОНДАРЕ ВИЛОЯТИГИДА ЗИЙРАТГОҲ ВА ҚАДАМЖОЛАРНИНГ ТУРИСТИК АҲАМИЯТИ.....	168
91. Султонмахмудова Н., Абдувоҳидова В., Боқижонова С. ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНИШИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАВСИФИ.....	169
92. Тўраев Қ., Имомова Г. ҚИШЛОҚ ТУМАНЛАРИДА ТУРИЗМНИ ТАШКИЛ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ (СУРҲОНДАРЕ ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ТУМАНЛАРИ МИСОЛИДА).....	171
93. To'raev Q., Qulmanov R. TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA MENMONHONALARNING ANAMIYATI.....	173
94. Сохибова М., Мирзавхмедов И., Мирзатиллаев Ж., Усмонов И. "ЕЗЕВОН ЧЎЛЛАРИ" ТАБИАТ ЕДГОРЛИГИНИНГ ИЛМИЙ ВА АҲАМИЯТИ.....	174
95. Махкамов Э., Юсубчаева Х., Яқубова Д. МИЛЛИЙ БОГЛАРНИНГ ФУНКЦИОНАЛ МОДЕЛИ СХЕМАСИ.....	176
96. Дехқонбоева М., Хасанова Г., Умирзақова Д. ДАВЛАТ ҚҮРИҚҲОНАЛАРИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ГЕОЭКОЛОГИК ЖИҲАТЛАРИ.....	177
97. М.Дехқонбоева, Қодирова Г., Имомова Д. МУҲОФАЗА ЭТИЛАДИГАН ТАБИЙ ХУДУДЛАРНИНГ РЕПРЕЗЕНТАТИВЛИК ДАРАЖАСИ.....	179
V-ШҮБА. ТАБИЙ ФАИЛАР ЙЎНАЛИШЛАРИДА МАЛАКА ОШИРИШ ВА ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ҲЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ	
98. Адизов Б.Р. ПЕДАГОГИК МАҲОРАТ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.....	182
99. Индияминов Н.Н., Назаров Ш.Н. ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА МАЛАКА ОШИРИШ ТИЗИМИНИ ДИФФЕРЕНЦИАЛ ЕНДАШУВЛАР АСОСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДА.....	184
100. Мамажонов Ш.А. КИМЕНИ "ПЕДАГОГИКА"ЛАШТИРИШ ТУШУНЧАСИНИНГ ДИДАКТИК ТАҲЛИЛИ.....	188
101. Қомиллов Қ.Ҳ. КИМЕДА ЭКОЛОГИК ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ.....	189
102. Эсанов Н.А., Маматалиев Ж. ТАБИЙ ГЕОГРАФИЯ БОШЛАНҒИЧ КУРСИ ФАНИНИ ҲҚИТИШДА БАЪЗИ ПЕДАГОГИК	